

Bogusław Nadolski

Biuletyn liturgiczny (91)

Collectanea Theologica 65/4, 95-113

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN LITURGICZNY (91)

Zawartość: I. MISTERIUM PASCHALNE CHRYSYUSA – CENTRALNYM WYDARZENIEM ŻYCIA KOŚCIOŁA. II. ROLA ZNAKÓW W OBRZĘDACH BŁOGOSŁAWIEŃSTW. III. FORMY SPOWIEDZI W KOŚCIELE EWANGELICKO-LUTERAŃSKIM*.

I. MISTERIUM PASCHALNE CHRYSYUSA – CENTRALNYM WYDARZENIEM ŻYCIA KOŚCIOŁA

Chrystus Pan dokonał dzieła odkupienia ludzi i doskonałego uwielbienia Boga przez paschalne misterium swojej błogosławionej Męki, Zmartwychwstania i chwalebego Wniebowstąpienia (por. KL 5).

Sobór Watykański II pouczył, że to właśnie w liturgii, szczególnie przez Ofiarę Eucharystyczną i sakramenty, dokonuje się „dzieło odkupienia” (KL 2.6): uświęcenie człowieka w Chrystusie i uwielbienie Boga, „które jest celem wszystkich innych dzieł Kościoła” (KL 10). Stąd też fundamentalnym celem reformy liturgicznej stał się „wysiłek duszpasterskiej działalności Kościoła, skupionej wokół liturgii”, zdążający do wyrażenia i zrealizowania w życiu wiernych, uobecnianego w liturgii misterium paschalnego. Chodzi o to, aby wierni włączeni w misterium Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa, obumarli dla grzechu i upodobnieni do Chrystusa „już nie dla siebie żyli, lecz dla Tego, który za nich umarł i zmartwychwstał” (2 Kor 5,15)¹. „Ponieważ śmierć Chrystusa na krzyżu i Jego zmartwychwstanie stanowią treść codziennego życia Kościoła i zapowiedź wiecznej Paschy, pierwszym zadaniem Liturgii jest niestrudzone wprowadzanie nas na otwartą przez Chrystusa paschalną drogę, na której człowiek godzi się umrzeć, aby mieć życie wieczne”². To dzieło „dokonuje się przez wiarę i sakramenty wiary czyli przede wszystkim przez chrzest (por. KL 6) i Najświętsze Misterium Eucharystii (por. KL 47), wokół którego skupiają się pozostałe sakramenty i sakramentalia (por. KL 61) oraz „krąg tych obrzędów w których rozwija się paschalne Misterium Chrystusa w Kościele w ciągu roku (por. 102-107)”³. Takie rozumienie prawdy wiary sprawiło, że Kościół od czasu, kiedy w dzień Zesłania Ducha Świętego ukazał się światu, „nie zaprzestawał zbierać się na odprawianie paschalnego

* Redaktorem biuletynu jest ks. Bogusław N a d o l s k i TChr.

¹ Święta Kongregacja Obrzędów (SKO), *Instrukcja o należytych wykonywaniu Konstytucji o świętej liturgii* (26.09.1964), n.5.

² Jan Paweł II, List Apostolski w dwudziątą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji soborowej *Sacrosanctum Concilium* o świętej liturgii (04.12.1988), n.6

³ SKO, *Instrukcja...*, dz.cyt., n.6.

misterium... sprawując Eucharystię, w której uobecnia się zwycięstwo i triumf Jego śmierci” (KL 6). Eucharystia jako ośrodek całego życia chrześcijańskiego tak Kościoła powszechnego jak i lokalnego, w sposób szczególny gromadzi cały lud Boży i sprawia, iż wierni, swoim życiem, wyrażają i ujawniają innym „misterium Chrystusa i rzeczywistą naturę prawdziwego Kościoła” (KL 2).

Sobór Watykański II ukazuje istotę wspólnoty Kościoła sprawującego liturgię, gdy mówi, że „czynności liturgiczne nie są czynnościami prywatnymi, lecz kultem Kościoła, będącego „sakramentem jedności”, a Kościół to lud święty, zjednoczony i zorganizowany pod zwierzchnictwem biskupów. Dlatego czynności liturgiczne należą do całego Ciała Kościoła, uwidaczniają je i na nie oddziałują” (KL 26). Kościół ukazuje się światu przede wszystkim w pełnym i czynnym uczestnictwie całego Ludu Bożego w Liturgii, a zwłaszcza „w tej samej Eucharystii, w jednej modlitwie, przy jednym ołtarzu pod przewodnictwem biskupa, otoczonego kapłanami i sługami ołtarza” (KL 41).

Chodzi tu o „dynamikę zbawczego działania, przez które Zbawiciel realizuje nasze przejście ze śmierci do życia, z niewoli do wolności, od grzechu do świętości”⁴. Kościół bowiem jest „ludzki i jednocześnie boski, widzialny i wyposażony w dobra niewidzialne, żarliwy w działaniu i oddany kontemplacji, obecny w świecie, a jednak pielgrzymujący” (KL 2). „Przez Eucharystię Kościół nieustannie żyje i wzrasta” (EM 7); „przez nią dokonywa się uświęcenie człowieka w Chrystusie i uwielbienie Boga, które jest celem wszystkich innych dzieł Kościoła” (Kl 10).

Zbawcze działanie Chrystusa „z Jego szczytowym dopełnieniem, dokonany raz na zawsze w misterium paschalnym, staje się przez liturgię fundamentalną wartością chrześcijańskiego życia”⁵. Eklezjalny wymiar misterium paschalnego, jak ukazują to eucharystyczne teksty nowego Mszału, to nie tylko obecność Pana, ale „transpozycja Jego misterium paschalnego na wspólnotę Kościoła, polegająca na przemianie całego naszego bytu i życia na modłę sposobu bytowania Chrystusa”⁶. Dlatego Kościół nieustannie aktualizuje i uobecnia misterium paschalne w liturgii, zwłaszcza eucharystycznej, w której „Bóg otrzymuje doskonałą chwałę a ludzie uświęcenie”, Chrystus zaś „zawsze przyłącza do siebie Kościół, swoją Oblubienicę umiłowaną” (KL 7).

1. Kościół aktualizujący misterium paschalne

Odpowiedzią na uprzedzającą miłość Boga objawioną w obecności i działaniu Chrystusa Pana, jest obecność i działanie Kościoła, który nie zaprzestaje zbierać się na odprawianie paschalnego misterium (por. KL 6), sprawując Eucharystię, w której „dokonuje się dzieło naszego Odkupienia” (KL 2); przez którą „Kościół nieustannie żyje i wzrasta” (EM 7).

⁴ W. Świerżawski, *Dynamiczna «Pamiętka Pana». Eucharystyczna analiza Misterium Paschalnego i jego egzystencjalna dynamika*, Kraków 1980, 67.

⁵ *Tamże*.

⁶ *Tamże*, 68.

Euchologia okresu wielkanocnego Mszału Pawła VI przedstawiając tę obecność i działanie Kościoła, opisuje, wyrażeniami biblijnymi, społeczność nowego Ludu Bożego, używając charakterystycznych określeń łacińskich: *ecclesia, familia, famuli, fideles, plebs, populus*. Kontekst, w którym są umieszczone powyższe wyrażenia pozwala na odczytanie całej głębi teologicznej zawartej w modlitwach nowej księgi ołtarza, a dotyczącej Kościoła.

1.1. *Ecclesia* – Kościół

Teksty modlitw używają przede wszystkim słowa *ecclesia* na określenie nowego Ludu Bożego, Kościoła: „Jednorodzony Syn... pozostawił Kościołowi nową wiekuią Ofiarę i Ucztę swojej miłości”⁷; „wzbudź w Twoim Kościele ducha dziecięctwa”⁸; „Boże... składamy Tobie Ofiarę, przez którą Kościół odradza się”⁹; „Boże, Ty przez wielkanocne Sakramenty udzieliłeś Twojemu Kościołowi nowego życia”¹⁰; „Boże, Ty przez chrzest nieustannie pomnażasz liczbę dzieci swojego Kościoła”¹¹; „Boże, przyjmij święte dary Kościoła”¹²; „Boże... przez udział w Eucharystii umocnij naszą ufność, że cały Kościół zjednoczy się w chwale z Chrystusem”¹³; „niech błogosławieństwo Ducha Świętego zstąpi na te dary i wzbudzi w Twoim Kościele... miłość”¹⁴; „Boże, Ty przez misterium dnia dzisiejszego uświęcasz swój Kościół ogarniający wszystkie ludy i narody”¹⁵; „Boże, Ty udzielasz swojemu Kościołowi nadprzyrodzonych darów”¹⁶; „Miłosierny Boże, spraw, aby Twój Kościół zgromadzony przez Ducha Świętego służył Ci z całym oddaniem”¹⁷.

Teksty euchologiczne w sposób bardzo wyraźny charakteryzują nam Kościół, któremu Jednorodzony Syn pozostawił nową wiekuią Ofiarę i Ucztę swojej miłości. Kościół to wspólnota ogarniająca wszystkie ludy i narody; przez chrzest powiększa liczbę swoich dzieci; w duchu dziecięctwa (przybrania) służy Bogu z całkowitym oddaniem. Jest to społeczność wiernych, którzy otrzymują, przez wielkanocne Sakramenty, nowe życie; poprzez udział w Eucharystii odradzają się, karmią się, żyją przykazaniem miłości; bogaci w nadprzyrodzone dary umacniają swą ufność na zjednoczenie w chwale z Chrystusem.

⁷ Kolekta (=K) Wielkiego Czwartku. Msza Wieczerzy Pańskiej (Mszał Rzymski dla diecezji polskich, Poznań 1986, s. 127) (= MRP 127).

⁸ K Wigilii Paschalnej (MRP 171)

⁹ Modlitwa nad darami (=Mnd) Niedzieli Wielkanocnej (=Niedz. Wielk.) (MRP 184).

¹⁰ Modlitwa po Komunii (=MpK) Niedz. Wielk. (MRP 185).

¹¹ K poniedziałku (=pon.) w Oktawie Wielk. (MRP 186).

¹² Mnd 3 Niedz. Wielk. (MRP 200) Tekst tej modlitwy występuje w nowym Mszale jeszcze pięciokrotnie; zob. MRP 194. 203. 209. 217. 223.

¹³ MpK 7 Niedz. Wielk. (MRP 231)

¹⁴ Mnd Niedz. Zesłania (=Zesł.) Ducha Św. (Wieczorna Msza Wigilijna) (MRP 238).

¹⁵ K Niedz. Zesł. Ducha Św. (Msza w dzień) (MRP 239).

¹⁶ MpK Niedz. Zesł. Ducha Św. (Msza w dzień) (MRP 240).

¹⁷ K środy (=śr.) 7 tygodnia (=tyg.) wielk. (MRP 234).

Łatwo zauważyć z powyższego, iż modlitwy Mszału (*lex orandi*) dobrze wyrażają wiarę (*lex credendi*) Kościoła, formułowaną m.in. w nauczaniu Vaticanum II: „Kościół ujawnia się przede wszystkim w pełnym i czynnym uczestnictwie całego Ludu Bożego w tych samych obchodach liturgicznych, zwłaszcza w tej samej Eucharystii” (KL 41). Chrystus Pan ustanowił Eucharystię, aby „umiłowanej Oblubienicy Kościołowi powierzyć pamiątkę swej Męki i Zmartwychwstania: sakrament miłosierdzia, znak jedności, węzeł miłości, ucztę paschalną” (KL 47). Sobór Watykański II podkreślając niejednokrotnie znaczenie misterium paschalnego w życiu chrześcijan poucza, że sakramenty oraz „wszystkie kościelne posługi i dzieła apostołstwa, wiążą się ze świętą Eucharystią i do niej zmierzają. W Najświętszej bowiem Eucharystii zawiera się całe duchowe dobro Kościoła, a mianowicie sam Chrystus, nasza Pascha i chleb żywy, który przez Ciało swoje ożywił i ożywiający Duchem Świętym daje życie ludziom, zapraszając ich i doprowadzając w ten sposób do ofiarowania razem z Nim samych siebie, swojej pracy i wszystkich rzeczy stworzonych” (DK 5). Sprawowanie Eucharystii, nowej Paschy, stanowi element jednoczący z chrześcijanami Wschodu. Obrzęd eucharystyczny jest dla nich źródłem życia Kościoła i zadatkiem przyszłej chwały; „przez niego wierni złączeni z biskupem, mający dostęp do Boga Ojca przez Syna, Słowo Wcielone, umęczone i uwielbione, oraz w szczodroliwości Ducha Świętego dostępują zjednoczenia z Przenajświętszą Trójcą, stawszy się «uczestnikami Bożej natury» (2 P 1, 4). Dlatego przez sprawowanie Eucharystii Pańskiej w tych poszczególnych Kościołach buduje się i rozrasta Kościół Boży” (DE 15).

1.2. Familia – Rodzina

Zgromadzenie liturgiczne, które składa eucharystyczną Ofiarę i uczestniczy w misterium paschalnym, jest nazywane także „rodziną” – *familia*: „Boże, przyjmij łaskawie dary twojej rodziny”¹⁸; „Wysłuchaj nas, wszechmogący Boże i przygotuj do wiecznego szczęścia serca Twojej rodziny”¹⁹; „Wszechmogący Boże, przybądź z pomocą Twojej rodzinie”²⁰.

Kościół jest zatem „rodziną”. Dokumenty ostatniego Soboru używają tego wyrażenia na określenie Kościoła jako „rodziny synów Bożych w Chrystusie”, która „dopełnia i umacnia jedność rodziny ludzkiej” (KDK 42). Kościół nazywany jest „budowlą” Bożą (1 Kor 3,9), która otrzymuje także nazwę: „dom Boga” (1 Tm 3, 15),

¹⁸ Mnd wtorku (=wt.) w Oktawie Wielk. (MRP 187). Łacińskie wyrażenie: *oblaciones familiae tuae*, polski Mszał tłumaczy „dary swoich wiernych”, pomijając niestety aspekt „rodzinny” w określeniu Kościoła, występujący jeszcze pięciokrotnie w okresie wielkanocnym (!): MRP 198. 207. 213. 221. 228.

¹⁹ MpK wt. w Oktawie Wielk. (MRP 187). Wyrażenie Mszału rzymskiego: *familiae tuae corda* MRP oddaje jako „serca Twoich wiernych”, znowu pomijając aspekt „rodzinny” (!).

²⁰ K śr. 3 tyg. wielk. (MRP 204). Typiczne wydanie Mszału używa określenia: *Adesto ... Domine, familiae tuae*; Mszał w polskim wydaniu ma: „Wszechmogący Boże, przybądź z pomocą Twym przybranym dzieciom”, pomijając i w tym przypadku aspekt Kościoła wskazany przez Mszał rzymski!

w którym mieszka Jego rodzina (por. KK 6). Szafarze z upoważnienia Chrystusa nauczają, uświęcają i kierują „rodziną Bożą” (por. KK 32); „Albowiem wszyscy, którzy jesteśmy synami Bożymi i stanowimy jedną rodziną w Chrystusie (por. Hbr 3, 6), gdy łączymy się ze sobą we wzajemnej miłości i w jednej chwale Trójcy Przenajświętszej, odpowiadamy najgłębszemu powołaniu Kościoła i uczestniczymy w przedsmaku liturgii doskonałej chwały” (KK 51). Prezbiterzy, wypełniając urząd Chrystusa Głowy i Pasterza „gromadzą w imieniu biskupa rodzinę Bożą” (DK 6). Kościół, „sól ziemi i światło świata” (por. Mt 5, 13n), obecnie, kiedy nastają nowe warunki życia ludzkiego, jest powołany, „aby wszystko doznało naprawy w Chrystusie i aby w Nim ludzie tworzyli jedną rodzinę i jeden lud Boży” (DM 1). Sobór przypomina, iż Kościół nie zapomina o tym, że Jezus Chrystus sam „przyjmując ludzką naturę, związał ze sobą całą ludzkość pewną nadprzyrodzoną solidarnością w jedną rodzinę, a jako znak rozpoznawczy swych uczniów ustanowił miłość” (DA 8).

Bardzo wymownie, w kontekście współczesnego świata i jego problemów oraz na tle odnowionego języka Mszału rzymskiego (co świadczy nie mniej o dostrzeganiu aktualnych problemów), jawi się wezwanie Vaticanum II skierowane do „poszczególnych wiernych i Kościołów partykularnych”: „wspólnymi siłami i sposobami najodpowiedniejszymi... starajmy się – kształtując stale coraz dokładniej życie na Ewangelii – współpracować po bratersku w służbie rodziny ludzkiej, która w Chrystusie Jezusie jest wezwana do rodziny dzieci Bożych” (KDK 92).

1.3. Famuli – Słudzy

W języku liturgicznym tekstów eucharystycznych zgromadzeni na Eucharystię wierni Kościoła i sprawujący misterium paschalne Chrystusa są nazywani: „słudzy” – „famuli”: „użycz sługom Twoim, aby przestrzegali w życiu zobowiązań płynących z sakramentu, który z wiarą przyjęli”²¹; „użycz sługom Twoim, aby dostąpili łaski zmartwychwstania”²²; „pomnażaj w sługach Twoich łaskę, którą ich obdarzyłeś”²³; „zwracaj ku sobie serca Twoich sług”²⁴.

Wprowadzenie do tekstów modlitw nowego Mszału określenia „słudzy” stanowi niewątpliwie odwołanie się do osoby Chrystusa, Syna Bożego i Syna Człowieczego, *który nie przyszedł, aby Mu służyć, lecz żeby służyć i dać swoje życie na okup za wielu* (Mt 20,28; Mk 10,45). Wśród swoich uczniów Jezus jest Tym, *który służy* (Łk 22,27), mimo, że jest Panem i Nauczycielem (por. J 13, 12–15).

²¹ K pon. w Oktawie Wielk. (MRP 186). Łacińskie wyrażenie: *concede famulis tuis, ut sacramentum vivendo teneant, quod fide perceperunt*, polski Mszał tłumaczy: „spraw, aby Twoi wierni przestrzegali...”.

²² K piątku (=pt.) 2 tyg. wielk. (MRP 198). *Concede nobis, famulis tuis, ut resurrectionis gratiam consequamur*, MRP pomijając nazwanie wiernych sługami, tłumaczy: „spraw, abyśmy wiernie Tobie służyli i dostąpili łaski zmartwychwstania”.

²³ K wt. 3 tyg. wielk. (MRP 203). Mszał łaciński podaje wersję: *auge super famulos tuos gratiam quam dedisti*; Mszał dla diecezji polskich tłumaczy: „umocnij w łasce swoich wiernych”, pomijając określenie „słudzy”.

²⁴ K śr. 5 tyg. wielk. (MRP 218).

Św. Paweł, przedstawiając tajemnicę Chrystusa (w wymownym skrócie), głosi w hymnie (Flp 2, 5–11), że „Chrystus wszedł do chwały przyjmując przedtem postać sługi i umierając na krzyżu, by okazać się posłusznym Bogu, swemu Ojcu. (...) Dlatego właśnie imię świętego sługi Bożego, Jezusa, ukrzyżowanego i zmartwychwstałego, jest jedynym źródłem zbawienia”²⁵. Wszyscy chrześcijanie winni stać się naśladowcami swojego Mistrza i Nauczyciela; pasterze winni „mieć przed oczyma przykład Dobrego Pasterza, który przyszedł nie po to, aby Mu służyło, lecz aby sam służył” (KK 27); ludzie świeccy „ze zmiłowania Bożego mają w Chrystusie brata, który choć jest Panem wszystkiego, nie po to przecież przyszedł, aby Mu służyło, lecz aby sam służył” (KK 32). Kościół winien zatem kroczyć tą drogą, „jaką kroczył Chrystus, mianowicie drogą ubóstwa, posłuszeństwa, służby i ofiary z siebie aż do śmierci, z której przez zmartwychwstanie swoje powstał Chrystus zwycięzca. Tak bowiem z nadzieją kroczyli wszyscy Apostołowie, dopełniając wielu udrękami i cierpieniami braku cierpień Chrystusa dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół” (DM 5). Działanie Ducha Świętego sprawia, że chrześcijanie coraz dobitniej uświadamiają sobie własną odpowiedzialność za istnienie i działanie Kościoła oraz są pobudzeni „do służenia Chrystusowi i Kościołowi” (DA 1).

Wszyscy chrześcijanie są sługami Jezusa Chrystusa; pierwszymi, przed innymi, są słudzy słowa, ci, co głoszą Ewangelię, wypełniając w ten sposób świętą posługę (por. Rz 15, 16; Kol 1, 23; Flp 2, 22). Poza tym, każdy uczeń Chrystusa, od momentu chrztu przeszedł od „służby” grzechowi i Prawu, „od posługiwania, które było niewolą, na służbę sprawiedliwości i Chrystusa, na służbę, która jest wolnością (J 8, 31–36; Rz 6-7; por. 1 Kor 7, 22; Ef 6, 6)”²⁶. Chrześcijanie wypełniają swoją posługę wobec Boga jak dzieci, a nie jak niewolnicy (por. Ga 4); mogą „pełnić służbę w nowym duchu, a nie według przestarzałej litery” (Rz 7, 6). „Łaska, dzięki której z niewolników stali się przyjaciółmi Chrystusa (J 15, 15), pozwala im służyć tak wiernie ich Panu, iż są pewni, że będą uczestniczyć w Jego radości (Mt 25, 14–23; J 15, 10n)”²⁷.

Termin „słudzy” użyty w eucharystii nowego Mszału, podkreśla naszą służbę Bogu, wyrażającą się w prawie i obowiązku składania Najświętszej Ofiary²⁸. I Modlitwa Eucharystyczna (= I ME) nazywa uczestników zgromadzenia eucharystycznego „sługami i służebnicami”, których wiara i oddanie są Bogu znane (*famulorum famularumque tuarum, (...) quorum tibi fides cognita est et nota devotio*). „Słudzy ołtarza” i cały lud Bożym, razem „z Twoim sługą, naszym Papieżem” składają eucharystyczną Ofiarę (*cum famulo tuo Papa nostro*); w misterium paschalnym biorą udział „słudzy Boży” oraz lud Boży (*nos servi tui, sed et plebs tua sancta*), „wspominając błogosławioną mękę, zmartwychwstanie oraz chwalebne wniebowstąpienie.. naszego Pana Jezusa Chrystusa” (I ME), składają Bogu „Ofiarę czystą,

²⁵ Ch. A u g r a i n -M. F. L a c a n, *Sługa Boży*, w: *Słownik teologii biblijnej* (red. X. Léon-Dufour), Poznań 1985, 888.

²⁶ *Tamże*, 890.

²⁷ *Tamże*, 891.

²⁸ Por. A. D u m a s, *Pour mieux comprendre les textes liturgiques du Missel Romain*, Not 6 (1970) 205n.

świętą i doskonałą”. „Sługami i służebnicami” są nazywani także ci, „którzy przed nami odeszli ze znakiem wiary i śpią w pokoju” (I ME). Wszyscy, którzy uczestniczą w Eucharystii, prosząc Boga o udział w życiu wiecznym i wołając o Jego miłosierdzie, nazywają siebie w obliczu Boga, Jego grzesznymi sługami (*Nobis quoque peccatoribus famulis tuis* – I ME).

1.4. Wiara zgromadzonego
na Eucharystii Kościoła jest podkreślana słowem:
fideles – wierni

Zachowując wersję starożytnych Sakramentarzy, obecny Mszał rzymski określa słownictwo jakim Kościół zwraca się do Boga: „Przyjmij, Panie, modlitwy wiernych wraz z darami, które składamy”²⁹; „Wszchemogący Boże, Ty jesteś życiem wiernych”³⁰; „Boże, Ty jednoczysz serca wiernych w dążeniu do Ciebie”³¹.

Tytuł „wierni” (*fideles*) jest charakterystycznym określeniem uczniów Jezusa Chrystusa; tych wszystkich, którzy w Niego wierzą. Wiara jest fundamentalnym warunkiem rzeczywistej przynależności do Chrystusa Pana, obecnego i działającego w eucharystycznej Ofierze; stanowi niezbędny warunek świadomego, czynnego i owocnego uczestnictwa w liturgii (por. KL 11). Wszystkie sakramenty „wiarę nie tylko zakładają, lecz za pomocą słów i rzeczy dają jej wzrost, umacniają ją i wyrażają. Słusznie więc nazywają się sakramentami wiary” (KL 59).

Zgromadzenie liturgiczne jest w istocie tylko wspólnotą tych, którzy wierzą w Chrystusa (por. Dz 10, 43-45; Ef 1, 1; 2 Kor 6, 1,5). Vaticanum II przypomniał, iż „zanim ludzie mogą zbliżyć się do liturgii, muszą być wezwani do wiary i nawrócenia: *Jakże wzywać będą tego, w kogo nie uwierzyli? Albo jak uwierzą temu, którego nie usłyszeli? I jak będą głosić, jeśli by nie byli posłani?*” (Rz 10, 14n).

Dlatego Kościół niewierzącym głosi orędzie zbawienia, aby wszyscy ludzie poznali jedyne prawdziwego Boga i Jego wysłannika Jezusa Chrystusa... Wierzącym zaś powinien Kościół stale głosić wiarę...” (KL 9).

Wspólnoty wiernych prowadzące życie liturgiczne pod przewodnictwem duszpasterza, skupione zwłaszcza w zbiorowym odprawianiu niedzielnych Mszy świętych, „przedstawiają widzialny Kościół ustanowiony na całej ziemi” (KL 42). Kościół bowiem „ujawnia się przede wszystkim w pełnym i czynnym uczestnictwie całego Ludu Bożego... zwłaszcza w tej samej Eucharystii” (KL 41).

²⁹ Mnd 7 Niedz. Wielk. (MRP 231). Wersja łacińska brzmi: *Suscipe, Domine, fidelium preces cum oblationibus hostiarum*; w języku polskim natomiast pominięto aspekt wiary uczestników: „Panie, nasz Boże, przyjmij nasze modlitwy i dary, które składamy”. Modlitwa ta występuje jeszcze dwukrotnie: wt. 7 tyg. wielk. i 28 Niedz. zwykła.

³⁰ K śr. 4 tyg. wielk. (MRP 211).

³¹ K pon. 5 tyg. wielk. (MRP 216).

1.5. Kościół, sprawujący Eucharystię, jest określany w eucharystii okresu wielkanocnego jako: Lud, naród – plebs, populus’’

Słowo „lud”, na określenie Kościoła składającego Najświętszą Ofiarę, jest jednym z częstszych wyrażań nowego Mszału: Boże zawsze miłosierny, Ty przez doroczną uroczystość wielkanocną umacniasz wiarę Twojego ludu’’³²; „Panie, nasz Boże, przyjmij dary swojego ludu’’³³; „Panie, nasz Boże, przyjmij modlitwy i dary Twojego ludu’’³⁴; „Wszchemogąj Boże, przyjmij łaskawie dary swojego ludu’’³⁵; „Boże, Ty przez wielkanocną ofiarę Chrystusa dałeś swojemu ludowi zbawienie’’³⁶; „Boże, Ty w swojej dobroci pomnażasz szeregi wierzącego w Ciebie ludu’’³⁷; „Boże, nasz Ojczy, wejrzyj łaskawie na lud swój’’³⁸; „Boże, Ty przywróciłeś młodość ducha swojemu ludowi’’³⁹; „Boże, nasz Ojczy, przybądź z pomocą swojemu ludowi’’⁴⁰; „Boże, Ty dajesz swojemu ludowi udział w łaskach odkupienia’’⁴¹; „Boże... daj swojemu ludowi miłować to, co nakazujesz’’⁴²; „Boże... umocnij wiarę i nadzieję swojego ludu’’⁴³; „Panie, nasz Boże, wejrzyj łaskawie na dary Twojego ludu’’⁴⁴.

Określenie „lud” (*plebs, populus*), używane w tekstach eucharystycznych Mszału, oznacza zgromadzenie wiernych zebranych na wspólne sprawowanie Eucharystii. Teksty mszalne potwierdzają wiarę Kościoła wyrażoną przez Sobór m.in. w stwierdzeniu: „W Mszy, czyli Wieczerzy Pańskiej, lud Boży gromadzi się... aby sprawować pamiątkę Pana, czyli Ofiarę eucharystyczną”(OWMR 7). Eucharystia, „jako czynność Chrystusa i zorganizowanego hierarchicznie ludu Bożego, stanowi ośrodek całego życia chrześcijańskiego tak Kościoła powszechnego, jak i lokalnego oraz poszczególnych wiernych” (OWMR 1). Chrystus Pan ustanowił eucharystyczną Ofiarę, jako

³² K 2 Niedz. Wielk. (MRP 192).

³³ Mnd 2 Niedz. Wielk. (MRP 192).

³⁴ Mnd Wigilii Paschalnej (MRP 179).

³⁵ Mnd pon. w Oktawie Wielk. (MRP 186).

³⁶ K wt., w Oktawie Wielk. (MRP 187).

³⁷ K soboty (=so.) w Oktawie Wielk. (MRP 191).

³⁸ MpK so. w Oktawie Wielk. (MRP 191). Nowy Mszał posługuje się tą modlitwą jeszcze sześciokrotnie (!); zob. MRP 194.201.203.209.217.223.

³⁹ K 3 Niedz. Wielk. (MRP 200). *Semper exsultet populus tuus, Deus* w polskim Mszale brzmi: „swoim wiernym’’; tekst tej modlitwy występuje jeszcze w K wt. 6 tyg. wielk. (MRP 224).

⁴⁰ MpK 5 Niedz. Wielk. (MRP 215). Oracja ta występuje jeszcze w siedmiu (!) formularzach nowego Mszału; zob. MRP 196.205.211.225.232.257.

⁴¹ K czwartku (=czw.) 6 tyg. wielk. (MRP 227).

⁴² K pon. 5 tyg. wielk. (MRP 216).

⁴³ K wt. 5 tyg. wielk. (MRP 217). Wersję łacińską: *Deus... da populo tuo fidei speique constantiam* Mszał polski podaje: „umocnij naszą wiarę i nadzieję’’.

⁴⁴ Mnd piątku (=p.) 7 tyg. wielk. (MRP 236). Wersję Mszału rzymskiego: *Hostias populi tui, quaesumus, Domine, miseratus intende*, Mszał dla diecezji polskich podaje: „Panie, nasz Boże, wejrzyj łaskawie na dary, które Ci składamy’’.

pamiętkę swojej męki i zmartwychwstania, i powierzył ją Ludowi Bożemu nowego Przymierza, Kościołowi (por. KL 47; OWMR 2).

Terminy łacińskie stosowane w eucharystii nowego Mszału rzymskiego: *ecclesia, famuli, familia, fideles, plebs, populus* – bardzo wymownie podkreślają aspekt wspólnotowy sprawowanej Eucharystii. Ofiara Eucharystyczna jest składana przez cały Lud Boży, Kościół, zgodnie zresztą z Boskim sposobem realizacji zbawienia. Vaticanum II wyraźnie o tym poucza, twierdząc iż podobało się „Bogu uświęcać i zbawiać ludzi nie pojedynczo, z wykluczeniem wszelkiej wzajemnej między nimi więzi, lecz uczynić z nich lud, który by Go poznawał w prawdzie i zbożnie Mu służył. Przeto wybrał sobie Bóg na lud naród izraelski, z którym zawarł przymierze i który stopniowo pouczał, siebie i zamiary woli swojej objawiając w jego dziejach i uświęcając go dla siebie. Wszystko to jednak wydarzyło się jako przygotowanie i jako typ owego przymierza nowego i doskonałego, które miało być zawarte w Chrystusie... Chrystus ustanowił to nowe przymierze, a mianowicie nowy testament we krwi swojej (por. 1 Kor 11,25), powołując spośród Żydów i pogan lud, który nie wedle ciała, lecz dzięki Duchowi zrość się miał w jedno i być nowym Ludem Bożym. Albowiem wierzący w Chrystusa, odrodzeni (...) z wody i Ducha Świętego (por. J 3,5n), ustanawiani są w końcu „rodzajem wybranym, królewskim kapłaństwem, narodem świętym, ludem nabytym..., co niegdyś nie był ludem, teraz zaś jest ludem Bożym” (1 P 2, 9n)” (KK 9).

Eucharystia nowego Mszału potwierdza naukę Soboru, iż „Kościół Chrystusowy jest prawdziwie obecny we wszystkich prawowitych miejscowych zrzesczeniach wiernych, które trwają przy swoich pasterzach same również nazywane są Kościołami w Nowym Testamencie (por. Dz 8, 1; 14, 22; 20, 17). Są one bowiem na swoim miejscu nowym Ludem powołanym przez Boga w Duchu Świętym i w pełni wielkiej (por. 1 Tes 1, 5). W nich głoszenie Ewangelii Chrystusowej zgromadza wiernych i w nich sprawowana jest tajemnica Wieczery Pańskiej, „aby przez ciało i krew Pana zespalali się z sobą ściśle wszyscy bracia wspólnoty” (KK 26).

Eucharystyczna Ofiara – pamiętka Męki i Zmartwychwstania Chrystusa, powierzona umiłowanej Oblubienicy Kościołowi – jest Ofiarą Kościoła, który „nieustannie odnawia to misterium” (OWMR 55d). Kościół Chrystusowy, który nigdy nie zaprzestał zbierać się na odprawianie paschalnego misterium, sprawując Eucharystię, w której uobecnia się zwycięstwo i triumf śmierci Chrystusa (por. KL 6) – Eucharystią „ustawicznie żywi się i wzrasta” (KK 26).

Teksty eucharystyczne okresu wielkanocnego stanowią wymowne świadectwo wiary Kościoła, iż powierzona mu przez Chrystusa Ofiara eucharystyczna jest sprawowana przez cały Lud Boży. „Celebrowanie eucharystyczne, które dokonuje się we Mszy świętej, jest czynnością nie tylko Chrystusa, ale i Kościoła. (...) Kościół zaś, oblubienica i służebnica Chrystusa, wypełniając razem z Nim rolę kapłana i żertwy ofiaruje Go Ojcu, a jednocześnie siebie samego całego ofiaruje z Nim. W ten sposób Kościół, (...) razem z Chrystusem składa Ojcu w Duchu Świętym dziękczynienie za wszystkie dobra, których udziela On ludziom w akcie stworzenia i w sposób oczywisty w tajemnicy paschalnej, oraz uprasza Ojca o przyjście Jego Królestwa” (EM 3 c).

2. Eklezjalny wymiar Paschy: jedność Ludu Bożego

Przedwieczny Ojciec postanowił wierzących w Chrystusa zgromadzić w Kościele świętym, „który już od początku świata ukazany przez typy, cudownie przygotowany w historii narodu izraelskiego i w Starym Przymierzu, ustanowiony w czasach ostatecznych, objawiony został przez wylanie Ducha, a w końcu wieków osiągnie swe chwalebne dopełnienie” (KK 2).

Jezus Chrystus przez śmierć i zmartwychwstanie swoje, odkupił człowieka, przemienił w nowe stworzenie (por. Ga 6, 15; 2 Kor 5, 17) i „braci swoich powołanych ze wszystkich narodów, ustanowił w sposób mistyczny jako ciało swoje” (KK 7).

Sobór Watykański II poucza, iż życie Chrystusowe „rozlewa się na wierzących” w Kościele, wtedy, gdy przez sakramenty wierni jednoczą się, w sposób rzeczywisty, „z umęczonym i uwielbionym Chrystusem”, a więc przez udział w tajemnicy paschalnej Chrystusa (por. KK 7). Wspólnota z Chrystusem i nawzajem ze sobą urzeczywistnia się w sposób szczególny „przy łamaniu chleba eucharystycznego”; „ponieważ jeden jest chleb, przeto my, liczni, tworzymy jedno Ciało. Wszyscy bowiem bierzemy z tego samego chleba” (1 Kor 10, 17).

Chrystus Pan, „zanim ofiarował sam siebie na ołtarzu krzyża jako niepokalaną hostię”, nie tylko modlił się do Ojca za wierzących „aby wszyscy byli jedno” (J 17, 21), ale „w swoim Kościele ustanowił przedziwny Sakrament Eucharystii, który oznacza i sprawia jedność Kościoła” (DE 2).

W celebracji eucharystycznej Kościół wyznaje swoją wiarę w jednoczące działanie Boga w Jezusie Chrystusie, mocą Ducha; Eucharystia jest nie tylko wspomnieniem (anāmnēsis) zbawczych dzieł Boga dokonanych w przeszłości, ale znakiem i gwarancją ustawicznego działania Boga w sercach ludzi⁴⁵. Teksty eucharystyczne Mszału okresu paschalnego potwierdzają to *lex credendi* Kościoła: „Boże, Ty zjednoczyłeś różne narody w wyznawaniu Twojego imienia, spraw, aby wszyscy ochrzczeni zachowali jedność wiary w sercach i miłość w uczynkach”⁴⁶; „... Boże (...) spraw, aby rozproszone narody i podzielone odmiennością języków... zjednoczyły się w wyznawaniu Twojego imienia”⁴⁷; „Boże Ty przez misterium dnia dzisiejszego uświęcasz swój Kościół ogarniający wszystkie ludy i narody”⁴⁸; „Boże, Ty zjednoczysz serca wiernych w dążeniu do Ciebie”⁴⁹.

⁴⁵ Por. W. Hryniewicz, *Sakrament Paschy i Pięćdziesiątnicy. Tajemnica Eucharystii w świetle dialogu katolicko-prawosławnego*, w: *Eucharystia i posłannictwo*, (pr. zb. pod red. L. Górki i W. Hryniewicza), Warszawa 1987, 32.

⁴⁶ K czw. w Oktawie Wielk. (MRP 189).

⁴⁷ K Niedz. Zesł. Ducha Św. (Msza wigilijna) (MRP 238). Mszał polski, łacińską wersję: *praesta, ut, gentium facta dispersione, divisiones linguarum ad unam confessionem tui nominis...congregentur* przetłumaczył „niech Duch Święty zjednoczy rozdzielone narody, aby każdy w swoim języku oddawał Ci chwałę”.

⁴⁸ K Niedz. Zesł. Ducha Św. (Msza w dzień) (MRP 239).

⁴⁹ K pon. 5 tyg. wielk. (MRP 216).

Mocą Ducha Świętego obecnego w misterium Kościoła i Eucharystii urzeczywistnia się jedność wierzących; Eucharystia jest znakiem jedności i wspólnoty, którą gromadzi Duch Święty oraz ustawicznym wezwaniem do zjednoczenia. Taką wiarę wyraża modlitwa nowego Mszału: „Miłosierny Boże, spraw, aby Twój Kościół zgromadzony przez Ducha Świętego... szczerze się starał trwać w jedności”⁵⁰.

Duch Święty został zesłany na wszystkich, którzy stali się przybranymi dziećmi i zjednoczył ich z Jednorodzoną Synem Bożym; Duch Święty „zjednoczył różne języki w wyznawaniu tej samej wiary”⁵¹.

Działanie Ducha Świętego stanowi bardzo ważny moment Paschy Chrystusa gwarantując zbawczą skuteczność misterium paschalnego w stosunku do ludzi. Owocem tego działania jest zjednoczenie wiernych z Ojcem i Synem, a także jedność wszystkich wierzących w wyznawaniu tej samej wiary. „Liturgia ukazuje w niezrównany sposób trynitarny charakter zbawczego działania Boga w świecie. Sprawując Eucharystię, Kościół sławi Boga Ojca i dziękuje mu za zbawienie, które stało się udziałem ludzi w Chrystusie i które uobecnia się w każdej celebracji mocą Ducha Świętego. Wszystkie modlitwy eucharystyczne (anafory) posiadają dlatego – zgodnie z najstarszą tradycją – ten właśnie trynitarny charakter. Od sławienia Ojca przechodzą do dziękczynienia za zbawcze dzieło Syna, a następnie błagają Ducha Świętego, aby zstąpił na wspólnotę wierzących oraz na dary eucharystyczne, w ten sposób uobecnił paschalną ofiarę Chrystusa i zjednoczył wszystkich w jedno ciało swoją mocą”⁵². Dzięki Duchowi Świętemu misterium paschalne trwa w Kościele; działanie Ducha Świętego zapewnia jedność i rozwój Kościoła jako wspólnoty. Duch Święty udzielił wszystkim narodom daru poznania Boga, a przez różnorodność charyzmatów zapewnia jedność wierzących w Chrystusa. „Duch Święty, który mieszka w wierzących i napełnia cały Kościół oraz nim kieruje, jest sprawcą tej... wspólnoty wiernych i tak dogłębnie wszystkich zespala w Chrystusie, iż jest zasadą jedności Kościoła” (DE 2). Jezus Chrystus przez Ducha Świętego sprawia, że społeczność Jego Kościoła „jednoczy się coraz doskonalej w wyznawaniu jednej wiary, we wspólnym spełnianiu kultu Bożego oraz w braterskiej zgodzie rodziny Bożej” (DE 2).

Eucharystia tworzy wspólnotę życia z Chrystusem oraz wzajemną więź jedności między ludźmi; w Eucharystii uobecnia się zwycięstwo i triumf śmierci Chrystusa. Dokonuje się to w Kościele, będącym „sakramentem jedności”: Kościół bowiem „to lud święty zjednoczony i zorganizowany pod zwierzchnictwem biskupów” (KL 26).

Euchologia okresu wielkanocnego potwierdza słuszność wezwania Soboru Watykańskiego II, ażeby „wszyscy chrześcijanie skupili się w jednym sprawowaniu Eucharystii w jedność jednego i jedynego Kościoła, której Chrystus od początku użył swemu Kościołowi; wierzymy, że ta jedność trwa nieutralnie w Kościele katolickim i ufamy, że z dniem każdym wzrasta aż do skończenia wieków” (DE 4).

ks. Jan Janicki, Słowniki

⁵⁰ K śr. 7 tyg. wielk. (MRP 234).

⁵¹ Prefacja o Zesł. Ducha Św. (Zesłanie Ducha Świętego dopełnieniem dzieła zbawienia) (MRP 44 *).

⁵² H. Hryniewicz, *Sakrament Paschy i Pięćdziesiątnicy... art. cyt.*, 34n.

II. ROLA ZNAKÓW W OBRZĘDACH BŁOGOSŁAWIEŃSTW

Jednym z problemów dotyczących współczesnych chrześcijan jest bezradność wobec symbolu i znaku występującego w liturgii¹. W szukaniu przyczyn tego stanu wskazuje się m.in. na proces racjonalizacji społeczeństwa, rewolucję naukowo-techniczną wraz z jej następstwami: urbanizacją i techniczną cywilizacją, wreszcie wymienia się także utylitarne i funkcjonalne traktowanie świata przyrody. Zdaniem J. Grzeškowiaka w takiej mentalności „znika zrozumienie dla tajemnicy, a wtedy także niepotrzebny jest symbol będący jedynym środkiem jej przedstawiania; znaki kultu zaś, jako nieprzydatne pod względem doraźnej, materialnej korzyści uważa się za bezsensowne”².

Tych rysów współczesnej mentalności nie można lekceważyć. Tym niemniej bezspornym jest fakt, że człowiek nie może się obyć bez znaków i symboli. Aktualnie szansę powrotu do symboli związanych z przyrodą stworzył umacniający się ruch ekologiczny. Otwartość na świat przyrody prowadzi człowieka wierzącego do uwielbienia Boga. Jest On godzien wszelkiej chwały, ponieważ napełnia swym błogosławieństwem całe stworzenie, a ludzi zbawionych przez Jednorodzonego Syna obdarza duchowym błogosławieństwem (por. Ps 150; Ef1,3).

Od znaków i symboli nie jest wolne codzienne życie człowieka. Pod widzialnymi znakami spełnia się aktualnie zbawcze dzieło Jezusa Chrystusa, czyli liturgia (por. KL 7). Ponieważ zaś błogosławieństwa Kościoła są czynnościami liturgicznymi, dlatego we *Wprowadzeniu Teologicznym i Pastoralnym* poświęca się znakom i ich zastosowaniu w obrzędach błogosławieństw osobną uwagę (nr 25-27).

1. Błogosławieństwa są spełniane pod widzialnymi znakami

Wszystkie znaki używane w liturgii, czy to naturalne czy wytworzone przez człowieka, mają znaczenie religijne. Przypomina o tym nr 25 WTiP: „Widzialne znaki, które często towarzyszą modlitwom, zmierzają przede wszystkim do tego, aby przypomnieć zbawcze działanie Boga, ukazać ścisły związek z głównymi sakramentami Kościoła a tym samym ożywić wiarę obecnych i pobudzić ich uwagę do uczestnictwa w obrzędzie”.

Ponieważ znaki i ich rozumienie podlegały zmianie, dlatego warto przypomnieć, że przez znak rozumie się „rzeczywistość”, która odnosi się do innej i która tym samym wskazuje na tę inną rzeczywistość”. Określona tu funkcja znaku może wynikać z samej jego istoty, albo mieć charakter umowny³. W każdej społeczności znaki są nośnikami najbardziej istotnych wartości, którymi żyje człowiek. Zadaniem znaku jest wskazanie na rzeczywistość inną niż sam znak. Warto też dodać, że na ogół gdy mówi się o znakach podkreśla się ich widzialny rys, pomijając niejako ich słyszalność

¹ Zob. np. K. S c h l e m m e r, *Zeichen und zeichenhaftes Tun*, w: *Heute segnen*. Pod red. A. Heinz. H. Rennings. Freiburg 1987 s. 59.

² *Liturgia dziś*, Katowice 1982 s. 177-178.

³ K. R a h n e r, H. V o r g r i m l e r, *Mały słownik teologiczny*, Warszawa 1987 kol. 572.

i odczuwalność. Tymczasem dzięki tym przymiotom mają większą szansę oddziaływania na całą sferę sensorywną człowieka i wszystkie jego cielesne władze. Działając na nie znaki spełniają rolę mostu, który przenosi ludzką wyobraźnię na inny brzeg i pozwala zbudować na nim przyczółek. Wówczas człowiek ma możliwość przyjęcia komunikowanej przez znak treści⁴. Znaki zmieniają znaczenie, gdyż są wcześniejsze niż człowiek, a ludzka zdolność ich odczytania albo się pogłębia, albo maleje. Dlatego jedne z nich zamierają, inne są wciąż żywe, jeszcze inne powstają i umacniają swe znaczenie. Bez znaków, gestów i obrzędów liturgia byłaby nie do pomyślenia. Widzialne znaki towarzyszące modlitwom otwierają przed uczestnikami obrzędu rzeczywistość w innym wymiarze, umożliwiają przeżycie treści, których nie można bez nich doświadczyć. Nie leżą one bowiem w zasięgu bezpośredniego poznania.

A. Znak wskazuje na obecność Chrystusa

Teksty modlitw błogosławiących i towarzyszące im znaki przypominają, że świat został z Bogiem pojednany, gdy z jego elementów w łonie Maryi zostało utworzone ciało Jednorodzonego Syna Bożego. Wówczas także Chrystus stał się częścią świata stworzonego przez Boga⁵. Każde błogosławieństwo czerpie swą moc z paschalnego misterium Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Jego ludzkie ciało było „narzędziem naszego zbawienia. Dlatego w Chrystusie dokonało się nasze całkowite pojednanie z prześląganym Bogiem i otrzymaliśmy pełnię kultu Bożego” (KL 5).

Chrystus powiedział o sobie: „Kto Mnie widzi, widzi i Ojca” (J 14,9). Stąd św. Paweł ukazuje Chrystusa jako „obraz niewidzialnego Boga” (Kol 1, 15). W Jednorodzonym Synu, Bóg objawił się ludziom. W Nim człowiek może doświadczyć Boga. W Chrystusie człowiek i Bóg są złączeni i pojednani.

Modlitwa błogosławieństwa oraz towarzyszące jej znaki nie tylko wskazują na zbawcze działanie Boga, ale również pouczają, że błogosławieństwo Kościoła jest znakiem pełnego wkraczenia Boga w życie ludzi, którzy Go szukają⁶.

B. Znak wskazuje na obecność Kościoła

Od początków chrześcijaństwa słowa Jezusa: „gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam ja jestem pośród nich” (Mt 18,20), rozumiano jako wezwanie do uobecniania Mistycznego Ciała Chrystusa w świecie. Każde zgromadzenie wiernych było zatem traktowane jako epifania Chrystusa (Głowy) i Kościoła (Ciała Pana). Znak zgromadzenia chrześcijan w imię Jezusa był fundamentalnym znakiem liturgicznym.

Sobór Watykański II przypominając tę naukę o Kościele, głosi na jej podstawie, że wierni zebrani w imię Jezusa Chrystusa są „znakiem i narzędziem wewnętrznego jednoczenia z Bogiem i jedności rodzaju ludzkiego” (KK 1).

⁴ Zob. K. Schlemmer, *art. cyt.*, s. 60.

⁵ Zob. Vorvort, w: *Heute segnen, dz. cyt.*, s. 7.

⁶ K. Schlemmer, *art. cyt.*, s. 62.

Wszędzie gdzie wierni odpowiadają na Boże wezwanie i schodzą się w imię Jezusa Chrystusa, głoszą obecność Boga wśród ludzi i czynią widzialnym Kościół ukazując go „jako sztandar wzniesiony dla narodów, aby rozproszone dzieci Boże zgromadziły się w jedno, aż stanie się jedna owczarnia i jeden pasterz” (KL 2).

Jezus obecny w zgromadzeniu wiernych posyła im, jako pierwszy dar od Boga, Ducha Świętego (por. IV ME), który ich uzdalnia do wypełniania właściwych im zadań, tak w liturgii jak i w życiu oraz do trwania w jedności wiary i do dawania świadectwa⁷.

Zgromadzenie liturgiczne jest Kościołem, czyli znakiem uobecniającym Jezusa Chrystusa. Kościół zaś jako sakrament narodzony na krzyżu z boku umierającego Zbawiciela (por. KL 5) jest skutecznym znakiem zbawienia spełniającego się na drodze międzyosobowego spotkania człowieka z Bogiem, przez Chrystusa i w Duchu Świętym⁸.

2. Błogosławieństwa jako święte znaki

Sakramentalia przypominają zbawcze działanie Boga i podobnie jak sakramenty są znakami wiary. A jako takie wiarę nie tylko zakładają, ale także ją ożywiają i pobudzają wiernych do owocnego uczestnictwa w samym obrzędzie (por. KL 59. WTiP 10. 25). Posługując się znakami w obrzędach błogosławieństw wierni nie tylko przeżywają bliskość Boga, ale i uświęcają swoje życie i jego różne okoliczności (WTiP 12). Błogosławieństwa jako znaki sensytywne motywują i ułatwiają spotkanie człowieka z Bogiem. Jego podstawowym kontekstem jest i pozostanie wiara. Gdzie jej brak, nie widzi się sensu wstawiennej modlitwy Kościoła. W takich wypadkach sprawowanie błogosławieństw traci sens. Wiara w Boga zbawiającego ludzi przez Chrystusa i w Duchu Świętym jest fundamentalnym założeniem pełnego i owocnego świętowania błogosławieństwa. Jedynie człowiekowi wierzącemu, błogosławieństwa Kościoła mogą ukazać, że świat jest błogosławiony⁹.

Błogosławieństwa są częścią sakramentaliów, do których zalicza się również poświęcenia i niektóre obrzędy związane z sakramentami (WTiP 28) jak np. poświęcenie popiołu i posypanie głów, poświęcenie gromnic, poświęcenie wody i pokropienie nią wiernych (jako forma aktu pokutnego), poświęcenie kadzidła i kredy w Uroczystość Objawienia Pańskiego, poświęcenie palm, kościoła i ołtarza, błogosławienie wody w obrzędach chrztu i oleju w obrzędach namaszczenia chorych itp. Nie przypadkiem więc sakramentalia są rozumiane już to jako przedpole sakramentów, już to jako rozszerzenie ich skutku na całą rzeczywistość stworzoną. Jako takie, łącznie z innymi zwyczajami religijnymi i obrzędami liturgicznymi, sakramentalia są znakami działań zbawczych Boga i odpowiedzi na nie człowieka wierzącego¹⁰.

⁷ Tamże s. 63.

⁸ Zob. na ten temat R. Kaczyński, *Die Benedictionen*, w: *Gottesdienst der Kirche*. T. 8 Regensburg 1984 s. 237-239.

⁹ Tamże s. 244.

¹⁰ K. Schlemmer, *art. cyt.*, s. 64. O sakramentaliach zob. także R. Kaczyński, *art. cyt.*, s. 238. 245.

W obrzędach błogosławieństw stosuje się następujące święte znaki: „rozłożenie, podniesienie, złożenie lub nałożenie rąk, znak krzyża, pokropienie wodą święconą, okadzenie” (WTiP 26).

Ręce wyciąga się, rozkłada i składa, gdy formuła błogosławieństwa „jest przede wszystkim modlitwą” (WTiP 26a).

Nałożenie rąk zajmuje „szczególne miejsce wśród znaków błogosławieństwa (...) zgodnie ze zwyczajem Chrystusa, który powiedział o swoich uczniach: «Na chorych ręce kłaść będą i ci odzyskają zdrowie» (Mt16,18)” (WTiP 26 b). Gest nałożenia rąk określają rubryki konkretnego błogosławieństwa¹¹.

Znak krzyża często występuje w obrzędach błogosławieństw (WTiP 26 c).

Pokropienie wodą święconą stosuje się „w niektórych obrzędach”. Rytuał przypomina, że szafarze „powinni wówczas zachęcić wiernych do przypomnienia sobie misterium paschalnego oraz do odnowienia przyrzeczeń chrztu świętego” (WTiP 26 d).

Okadzenie jest znakiem czci i szacunku, „a niekiedy wyraża samą modlitwę Kościoła” (WTiP 26 e). Podobnie jak pokropienie wodą ma ono miejsce w niektórych obrzędach. Wskazują je rubryki.

Wszystkie znaki towarzyszące modlitwie błogosławieństwa, szczególnie zaś znak krzyża, „są już pewną formą ewangelizacji i przekazywania wiary”. Wprowadzenie Teologiczne i Pastoralne przypomina jednak, że „ze względu na potrzebę ożywienia uczestnictwa oraz niebezpieczeństwo zabobonu, zasadniczo nie wolno stosować przy błogosławieniu rzeczy i miejsc samego tylko zewnętrznego znaku, bez uwzględnienia słowa Bożego, czy też odmówienia jakiejś modlitwy” (nr 27)¹².

3. Ciało człowieka jako znak w obrzędach błogosławieństw

Nauka Soboru Watykańskiego o liturgii pozostaje w bezpośrednim związku z pogłębieniem eklezjologii, a zwłaszcza nauki o sakramentalnej strukturze Kościoła. W niej „element ludzki, widzialny, zewnętrzny, jest znakiem i środkiem osiągnięcia elementu boskiego, niewidzialnego”¹³. Celem liturgicznego działania jest zatem komunikacja przez znak, darmowej łaski Boga samoudzielającego się człowiekowi¹⁴. Znaki liturgiczne powinny odznaczać się komunikatywnością. Natomiast wierni

¹¹ Zob. np. doroczne błogosławieństwo rodzin w ich domach. *Obrzędy Błogosławieństw*. T. 1 Katowice 1994 s. 41 nr 84.

¹² W tym wypadku wymagania Obrzędów Błogosławieństw idą dalej niż obowiązujący dotąd przepis Penitencjarii Apostolskiej (7 XII 1971), wg którego „Do publicznych poświęceń powinno się używać przepisanych formuł, w innych wypadkach wystarczy nakreślić znakiem krzyża św. dany przedmiot; chwalebna jest jednak rzeczą dodać: „W imię Ojca i Syna i Ducha Świętego”. Cyt. za *Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi* Nr 9-10:1972 s. 179.

¹³ St. Czerwik, *Wprowadzenie do Konstytucji o Liturgii Świętej*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Poznań 1963 s. 32.

¹⁴ K. Schlemmer, *art.cyt.*, s. 65.

powinni znać ich symboliczną wymowę¹⁵. Ponieważ chrześcijanie są wezwani do świadomego, owocnego i czynnego uczestnictwa w liturgii (por. KL 11), stąd podczas każdego kultycznego zgromadzenia, spotykają się nie tylko ze słowami, lecz również z przestrzenią sakralną, gestami, postawami, muzyką itp. środkami przekazu zbawczych treści. Mają one na celu oddziaływanie na całego człowieka, a nie wyłącznie na jego sferę intelektualną czy emocjonalną. „Kościoł na różne sposoby wyraża tę swoją postawę” (WTiP 9). Dlatego także w liturgię błogosławieństw włącza się ciało człowieka, jego mimika, gest, spojrzenie.

A. Postawa ciała

„Chrześcijańska wizja człowieka – jak zauważa Grześkowiak – domaga się, by zbawcze misteria w aktach liturgicznych Kościoła realizowały się za pośrednictwem ciała”¹⁶. Decydujące znaczenie co do stopnia zaangażowania cielesnego w obrzędach liturgicznych mają uwarunkowania kulturowe. W Polsce np. już obecnie zarysował się wyraźnie podział między formami uczestnictwa w liturgii dzieci i młodzieży oraz starszych. O ile problemem starszej generacji wiernych jest postawa zbyt statyczna, to grupy dzieci i młodzieży zmierzają w kierunku gestu i ruchu w liturgii. Skądinąd wychodzą im naprzeciw dokumenty odnowy liturgicznej, by wspomnieć *Instrukcje Kongregacji dla Spraw Kultu Bożego dotyczące odprawiania Mszy św. dla specjalnych grup* (15 V 1969) i *Dyrektorium o Mszach z udziałem dzieci* (1 XI 1973). Postulaty uaktywnienia ciała w liturgii, także w postaci rytmicznego kołysania się podczas śpiewu, stawiają w zachodniej Europie nie tylko wierni¹⁷. W Polsce problem ten był sygnalizowany już w latach 80-tych: „Słuszna zasada prostoty obrzędów doprowadziła do nadmiernego uproszczenia liturgii. Za dużo w niej słów a za mało czynu, gestu, ruchu”¹⁸.

Wy tłumaczenia i usensownienia postaw i gestów liturgicznych należy szukać w ich symboliczności. Gesty i postawy ciała powinny harmonizować z treścią modlitw i obrzędów. Błogosławieństwom jako czynnościom liturgicznym nie towarzyszą specjalne gesty i postawy jak tylko te, które zachowuje się w całej liturgii.

B. Mimika twarzy i gest rąk

Jedną z najbardziej wymownych części ludzkiego ciała jest twarz. Mówi się, że można z niej wyczytać siedem (czyli pełnię) stanów psychofizycznych człowieka:

¹⁵ O wychowaniu do rozumienia symboliki liturgicznych zob. J. Grześkowiak, *dz. cyt.*, s. 189-195. Tenże, *Tajemnica Chrystusa i Kościoła w odnowionych znakach liturgii*, „Collectanea Theologica” 45:1975 f. 2 s. 81-90. Tenże, *Nadrzędność osobowych znaków w liturgii*. *Tamże* 46:1976 f. 4 s. 71-76. Tenże, *Zaufać symbolom*. *Tamże* 48:1978 f. 3. 63-67.

¹⁶ J. Grześkowiak, *Liturgia dziś*, s. 205.

¹⁷ Zob. K. Schlemmer, *art. cyt.*, s. 66. I. Pahl, *Getantze Liturgie. „Gottesdienst”* 26:1992 nr 11 s. 81-83.

¹⁸ J. Grześkowiak, *Liturgia dziś*, s. 207.

szczęście, zdziwienie, smutek, strach, złość, odrazę i zainteresowanie¹⁹. W kontaktach międzyludzkich twarz pełni szczególną rolę. Powinien o tym pamiętać także szafarz błogosławieństwa.

Obok twarzy, znakiem ludzkiej aktywności i osobowości są dłonie. Wyraża się nimi stany ducha, uzewnętrznia także relacje z innymi ludźmi i ze światem. Dłonie są niekiedy jedynym sposobem komunikacji myśli.

Zadaniem szafarza jest wyjaśnianie gestów wykonywanych w trakcie obrzędów błogosławieństwa. Kompetentna informacja (komentarz) ułatwi samemu szafarzowi, udział w obrzędzie oraz przyczyni się do świadomego uczestnictwa w nim wiernych. Osobiste zaangażowanie szafarza uzewnętrznia się w sposobie wypowiadania tekstu i wykonywania gestów. Jest to ważny element potęgujący religijne przeżycie uczestników.

Na tej samej płaszczyźnie należy postawić wzrokowy kontakt szafarza z wiernymi. Nada on słowu i gestowi liturga bardziej osobowy i komunikatywny wymiar.

Warto również zatrzymać się nieco nad jeszcze jednym problemem. Zwraca nań w sposób szczególnie uwagę Jan Paweł II. Jest to problem inkulturacji liturgii rzymskiej zwłaszcza w krajach trzeciego świata. Nie sposób jednak nie zauważyć, że i w starej Europie powstała i rozwija się „młodo-kultura”²⁰, wobec której starsze pokolenia czują się nieporadnie, niekiedy nawet obco. Duszpasterze i katecheci młodzieży stawiają coraz wyraźniej problem „inkulturacji” liturgii zreformowanej po Soborze Watykańskim II. Przy całej złożoności zagadnienia, można jednak powiedzieć, iż aktualnie chodziłoby nie tyle o zastąpienie istniejących form obrzędowych nowymi, lecz o wykorzystanie możliwości stworzonych przez zreformowane księgi. W sumie będzie to odejście od sformalizowanej i nieosobowej formy celebracji liturgicznej. Ujmując zaś rzecz od strony pozytywnej należy podkreślić potrzebę pogłębionej katechezy liturgicznej (tak poza obrzędami, jak i podczas ich przebiegu) oraz takiego sposobu sprawowania misterium zbawienia pod znakami liturgicznymi, aby wierni mieli możliwość na swój sposób przyjąć Boży dar i dać nań odpowiedź.

ks. Andrzej Rojewski

III. FORMY SPOWIEDZI W KOŚCIELE EWANGELICKO-LUTERAŃSKIM

W 1993 roku ukazała się w Niemczech przepracowana agenda spowiedzi dla Kościoła ewangelicko-luterańskiego. Jest ona napisana bardzo przyjemnym, ujmującym językiem. Jak wiemy spowiedź w kościołach reformowanych przechodziła różne koleje popadając często w skrajną jej negację. Teraz zauważalny jest nurt powrotu do

¹⁹ K. Schlemmer, *art. cyt.*, s. 67.

²⁰ „Jugendkultur” – *tamże* s. 69. O niektórych problemach związanych z błogosławieństwami zob. G. Bernacki, *Błogosławieństwa w praktyce duszpasterskiej*. „Collectanea Theologica” 60:1990 f.2 s. 76-80.

pierwotnej świadomości i praktyki. Agenda wyraźnie podkreśla, że spowiedź jest bardzo istotna szczególnie w tym, co jej tradycja czerpie ze skarbcza Ewangelii. Z katolickiego punktu widzenia jest to bardzo poprawne, lecz mimo pewnej poprawności teorii, trudno zgodzić się z *praxis* spowiedzi w tych kościołach. Warto zauważyć, że wśród wielu orzeźwiających propozycji agendy bardzo istotny jest jej wzrastający ekumenizm, mimo wciąż nie rozwiązanych kwestii sakramentalności spowiedzi i pełnomocnictwa spowiedników.

Agenda podaje dwie możliwe formy spowiedzi wspólnej oraz spowiedź jako przygotowanie do Wieczery Pańskiej i trzy warianty spowiedzi indywidualnej. Spowiedź wspólna odbywa się poprzez stawianie pytań, na które końcowa odpowiedź brzmi „tak”. Pytania te dotyczą wyznania grzechów, skruchy oraz prośby o Boże przebaczenie, które jest udzielane na końcu przez celebransa liturgii. Jak wiemy, w liturgii rzymskiej dialog występuje w wypadku sakramentów (chrzest, bierzmowanie, wiatyk, święcenia i małżeństwo), lecz nie jest używany przy spowiedzi.

Formuła absolucji w Kościele luterzańskim łączy w swej treści odpuszczenie grzechów z podstawowym wydarzeniem jakim jest chrzest. Brzmi ona następująco: „Niech Bóg obdarzy was na nowo tym czego udzielił wam na chrzcie świętym, a więc odpuszczeniem grzechów i wyzwoleniem z mocy szatana”. To bardzo ciekawa wskazówka, która nie występuje przy katolickiej formule, która stawia przed oczami penitenta obraz Misterium Paschalnego.

W oferowanych przez agendę wariantach główne miejsce zajmują słowa ustanowienia spowiedzi (J 20, 22b-23 i Mk 16, 19). Są używane na początku nabożeństwa, albo bezpośrednio przed absolucją. Tylko przy spowiedzi w nagłych wypadkach nie są konieczne. Wówczas można zastosować następującą formułę rozgrzeszenia: „Z pełnomocnictwa, które Pan zostawił Kościołowi, ja ciebie uwalniam...”.

Agenda podając dwie formy spowiedzi ogólnej, proponuje aż trzy praktyczne możliwości udzielenia absolucji i błogosławieństwa. W pierwszej absolucja i słowa błogosławieństwa udzielane są wszystkim zebrany ogólnie. W drugiej natomiast absolucja udzielana jest ogólnie wszystkim, a słowa błogosławieństwa kieruje szafarz do każdego pojedynczo jednocześnie nakładając ręce. Trzecia możliwość przewiduje ogłoszenie ogólnej absolucji, lecz potem udzielana jest ona każdemu indywidualnie przez nałożenie rąk. Następnie udzielane jest ogólne błogosławieństwo. Wydają się niepokojące w tym miejscu możliwości wyboru. Absolucja bowiem w swym zewnętrznym znaku powinna być jednoznacznie wyraźna – nie pozostawiająca wątpliwości. Lecz mimo to interesująca jest możliwość dostosowania formy zewnętrznej spowiedzi do sytuacji wspólnoty.

Niewiele miejsca poświęca agenda spowiedzi w czasie Wieczery Pańskiej. Zalecana jest do stosowania w przygotowaniu do Komunii. Spowiedź ma być formą kształtowania skruszonych sumień. Powinno to być wyraźnie wyczuwalne u wszystkich członków wspólnoty.

Warto zaznaczyć także, iż porządek Wieczery Pańskiej dla ewangelików przewiduje nieomal pełną Modlitwę Eucharystyczną. W porównaniu z katolicką,

brakuje tu epiklezy oraz nie jest przewidziane wezwanie „Tajemnica wiary”, lecz występuje sama aklamacja wiary. Nie ma także intercesji i końcowej doksológii.

Spójrzmy jeszcze na spowiedź indywidualną w omawianej agendzie. Niezrozumiałe jest, dlaczego *quasi* spowiedź indywidualna podana jest jako dodatek. W agendzie czytamy, że forma spowiedzi wspólnej nie może być zamieniona na indywidualną. Są one dla siebie wzajemnym uzupełnieniem. Dlatego stosowanie spowiedzi wspólnej nie powinno przekreślać możliwości spowiedzi indywidualnej. Duszpasterz powinien stale o niej przypominać i ją proponować. Można też łączyć jej stosowanie z odpowiednim okresem liturgicznym.

I jeszcze kilka słów na temat proponowanej przez agendę spowiedzi w sytuacjach wyjątkowych. Są to sytuacje, w których penitent ma problemy z mówieniem i słuchaniem. Wówczas należy stosować spowiedź w formie pytań.

Interesująca nas agenda zawiera na 21 stronach ciekawy wybór tekstów do stosowania podczas spowiedzi. Są tam podane słowa wprowadzenia, psalmy responsoryjne (na rozpoczęcie), modlitwa początkowa, czytania, formy wyznania grzechów i modlitwy dziękczynne.

Na podstawie Gottesdienst 5:1995

Marek Ciesielski TChr